

Personlighetstrekk: deres art og antall

Hilmar Nordvik

Personlighetstrekk: deres art og antall

Femfaktormodellen for personlighetstrekk er anerkjent verden over. Samtidig kan det være viktige forskjeller mellom ulike kulturer. Hensikten med denne studien er å undersøke hvor godt modellen blir reproduisert i norske data med en norsk versjon av NEO PI-R.

Innledning

De tre store spørsmålene i personlighetspsykologien er: Hva er personlighet, hvor kommer den fra, og hvilken betydning og hvilke konsekvenser har den? Trekk-tilnærmingen til disse spørsmålene baserer seg på at det går an å beskrive og måle personlighetsegenskaper, kalt personlighetstrekk. Derfor kan man forske på spørsmålet om trekkenes art og antall. Måling kan gi en viss grad av presisjon i studier av hvordan variasjon i årsaksbetingelser skaper variasjon i personlighetstrekk, som i sin tur gir variasjon på effektsiden. Derfor er trekk-tilnærmingen dominerende i empirisk personlighetsforskning.

Femfaktormodellen

Vi kan definere et personlighetstrekk som *en avgrenset tilbøyelighet som omfatter følelser, tanker og handlinger*. Forskningen på spørsmålet om art og antall av personlighetstrekk har konverget mot en forbausende internasjonal enighet om femfaktormodellen, FFM. FFM er en hierarkisk modell med fem store trekk, også kalt domener, på toppen og 30 mindre trekk under. I hovedsak er det seks mindre faktorer, kalt fasetter, under hver av de fem store domenenene (McCrae & Costa, 1995; McCrae & John, 1992).

De fem store er: *Nevrotisisme* (N; «Neuroticism»), *Ekstroversjon* (E; «Extraversion»), *Åpenhet* (O; «Openness»), *Medmenneskelighet* (A; «Agreeableness») og *Planmessighet* (C; «Conscientiousness»).

Måling av femfaktormodellen

Det finnes mange personlighetstester som måler personlighetstrekk. Resultatene fra alle slike tester kan plasseres i det bildet av personlighetsterenget som FFM tegner, og mange tester er direkte avledet fra FFM; i Norge var Harald Engvik (1993) tidlig ute med en slik tilnærming. NEO PI-R (Revised NEO Personality Inventory) er den internasjonale mest anerkjente og brukte test som er direkte avledet fra FFM. Den er konstruert for å måle hele terrenget med de fem store og alle

fasettene. Testen er laget av de amerikanske forskerne Paul Costa Jr. og Robert McCrae (1992), og er oversatt til et stort antall språk.

Gevinsten med FFM er ikke bare at den gir en omfattende beskrivelse av personlighetstrekk. FFM og NEO PI-R gir til sammen et begrepsmessig rammeverk og en metode som er til stor nytte for atferds-genetiske og andre studier av hva som bestemmer og påvirker personlighetstrekk og undersøkelser av personlighetens betydning og implikasjoner. Modellen og metoden bidrar til å samle studier i en felles teoretisk ramme.

Hensikten med denne artikkelen er å undersøke hvor godt FFM blir reproduisert i norske data med en norsk versjon av NEO PI-R, og derved bidra til analyse av FFM's generelle gyldighet.

Metode

Den norske versjonen av NEO PI-R ble brukt. Oversettelsen forelå i 1997, og er fra da av brukt i en rekke forskningsprosjekter og i begrenset omfang også i anvendt psykologi. I 2003 ble testen offisielt utgitt (Martinsen, Nordvik & Østbø, 2003, 2005).

NEO-PI-R består av 240 utsagn som beskriver psykologiske tilbøyeligheter. Den er en selvrappport-test; dvs. at de som tar testen, skal beskrive seg selv ved å markere på en femdelte skala fra «svært enig» til «svært uenig» hvor godt de mener utsagnene beskriver deres egne tilbøyeligheter. Svarene skåres med tall fra 0 til 4 for hvert utsagn. Med 240 utsagn blir det åtte utsagn for hver av de 30 fasettene. Skåren for hver fasett er summen av svarene på de åtte utsagnene som tilhører fasetten.

Deltakere og fremgangsmåte

Data omfatter testprotokoller fra 1398 personer, 48.6 % kvinner og 51.4 % menn. Aldersspennet var fra 16 til 80 år med middelerverdi 30.1 år og *SD* 10.5 år. Data er kommet fra en rekke hovedfags- og doktorgradsprosjekter hvor NEO PI-R er brukt, fra studenter som har tatt testen som en øvelse i undervisning i personlighetspsykologi, og fra psykologer som har brukt testen i sin praksis.

Data for de internasjonale sammenligningene av faktorladninger i Tabell 2 og Tabell 3 er hentet fra Ostendorf og Angleitner (1994), McCrae og Costa Jr. (1997) og McCrae, Costa Jr., del Pilar, Rolland og Parker (1998).

Resultater

Faktoranalyse viser hvor mange underliggende faktorer som må til for å forklare samvariasjonen eller korrelasjonene mellom fasettene, og hvilke fasetter som er knyttet til hver underliggende faktor i form av deres faktorladninger. Tabell 1 viser resultatet fra faktoranalyse av de norske dataene. Faktorene ble trukket ut med prinsippal komponentanalyse og varimax-rotert til ortogonal struktur.

Tabell 1. Ortogonalt rotert faktormatrise (N = 1398). (Engelske betegnelser for fasetter i parentes, faktorladninger med tallverdi .40 og høyere er uthevet, desimalkomma er sløyfet i faktorladningene).

Fasetter	Faktorer						
N1: Angst (Anxiety)	.85	-11	-05	08	-05	74	.82
N2: Fiendtlighet (Angry Hostility)	.73	12	04	-39	-05	70	.68
N3: Depresjon (Depression)	.84	-19	03	12	-19	78	.84
N4: Selvbevissthet (Self- Consciousness)	.73	-26	-02	07	-12	61	.73
N5: Impulsivitet (Impulsiveness)	.29	.56	06	-20	-33	55	.60
N6: Sårbarhet (Vulnerability)	.78	-14	-07	07	-29	73	.76
E1: Varme (Warmth)	-18	.65	21	.43	13	70	.69
E2: Sosiabilitet (Gregariousness)	3	.66	02	13	-03	56	.75
E3: Selvmarkering (Assertiveness)	-.44	.42	11	-35	24	56	.77
E4: Aktivitet (Activity)	-13	.61	10	-17	35	55	.64
E5: Spenningsøking	30	.47	11	-30	-16	44	.71

Fasetter	Faktorer						
(Excitement-Seeking)							
E6: Positive følelser (Positive Emotions)	-32	70	24	03	10	66	.79
O1: Fantasi (Fantasy)	06	19	66	-12	-19	52	.79
O2: Estetikk (Aesthetics)	19	05	74	07	02	59	.81
O3: Følelser (Feelings)	27	45	62	12	09	68	.76
O4: Handlinger (Actions)	-25	28	52	-04	-17	44	.65
O5: Ideer (Ideas)	-16	-11	77	-08	14	66	.82
O6: Verdier (Values)	-21	08	62	13	-14	47	.58
A1: Tillit (Trust)	-33	29	16	56	01	54	.71
A2: Rettfremhet (Straightforwardness)	00	-17	-05	71	09	55	.66
A3: Altruisme (Altruism)	-09	33	18	65	20	62	.65
A4: Føyelighet (Compliance)	-07	-24	-16	72	-02	60	.56
A5: Beskjedenhet (Modesty)	30	-11	-08	60	-05	48	.74
A6: Følsomhet (Tendermindedness)	00	22	35	54	02	50	.62
C1: Kompetanse (Competence)	-45	08	17	-03	64	65	.54
C2: Orden (Order)	06	-02	-20	04	73	58	.71
C3: Plikttroskap (Dutifulness)	-06	-05	-12	28	67	54	.65
C4: Prestasjonsstrebe	04	24	13	-15	76	69	.70

Fasetter	Faktorer						
(Achievement Striving)							
C5: Selvdisiplin (Self-Discipline)	-23	07	-05	06	78	67	.79
C6: Betenksomhet (Deliberation)	-11	-41	-11	24	55	55	.73
Prosent forklart varians	15.0	11.7	10.3	11.0	11.7	58.4	
Alfa	.92	.89	.90	.86	.89		

Alfakoeffisientene er tilfredsstillende, både for fasetter og domener. Fem faktorer forklarer korrelasjonene mellom fasettene, og faktorladningene er stort sett i samsvar med femfaktormodellen. Men det er noen unntak, som indikerer at et par fasetter ligger mellom de store faktorene. Det gjelder N5: Impulsivitet, som ifølge FFM skal ha sin høyeste ladning på N: Nevrotisisme, men som kommer ut med den høyeste ladningen på E: Ekstroversjon. I FFM er Impulsivitet definert som sviktende impuls kontroll, dvs. at individet ikke klarer å kontrollere impulser som det ønsker å kontrollere. Slik dette er formulert i utsagnene i NEO PI-R, kommer det imidlertid frem at de som skårer høyt på de øvrige nevrotisisme-fasettene, ikke rapporterer at slik impulsivitet er så karakteristisk for dem; det er mer slik at de som rapporterer seg selv som ekstroverte, også rapporterer at de ikke kontrollerer sine impulser, antagelig uten at det er noe problem.

Det motsatte er tilfellet med E3: Selvmarkering, som ifølge FFM er en fasett under Ekstroversjon, men i resultatet er den negative ladningen på Nevrotisisme høyere enn den positive på Ekstroversjon.

Femfaktormodellens universalitet

At resultatene i Tabell 1 ikke er «typisk norsk», viser Tabell 2. En kongruenskoeffisient måler likheten i ladningsmønstret for faktorer fra to uavhengige faktoranalyser av de samme variablene. Kongruenskoeffisienten blir 1.00 når ladningsmønstret for to faktorer er identiske, og den blir 0 når det ikke er noe samsvar, verken positivt eller negativt. Tabell 2 viser at det er et meget høyt samsvar mellom faktorene i den norske analysen og tilsvarende analyser fra andre nasjoner.

Tabell 2. Kongruenskoefisienter Norge – andre land.

	Faktorer				
	N	E	O	A	C
USA	.96	.96	.95	.96	.98
Sør-Korea	.96	.89	.93	.88	.96
Portugal	.96	.84	.88	.97	.96
Tyskland	.99	.97	.98	.98	.99
Nederland	.98	.98	.96	.95	.99
Filippinene	.97	.91	.93	.94	.96

Kanskje kan vi se en svak tendens i Tabell 2 til at samsvaret mellom de norske resultatene og andre lands er sterkest for de nasjonene som er mest lik Norge i kultur og språk, som Nederland og Tyskland. Det sterkeste inntrykket er likevel at det er en klar internasjonal stabilitet i faktorstrukturen i personlighetstrekk slik den måles med NEO PI-R.

Koeffisientene i Tabell 2 føyer seg pent inn i det McCrae og Costa (1997) har publisert om FFMs universalitet, og ytterligere data, som ikke er publisert, bekrefter det samme bildet (McCrae, personlig kommunikasjon 5.10.1999).

Tabell 3 viser ladningsmønstrer for de to fasettene som i Tabell 1 har den mest uklare plassering i forhold til domener, nemlig N5: Impulsivitet og E3: Selvmarkering. For Impulsivitet er det bare i USA at denne fasetten relativt klart har sin høyeste ladning på N: Nevrotisisme. E3: Selvmarkering har sin høyeste ladning på E: Ekstroversjon i resultatene fra USA, Sør-Korea og Filippinene. I de øvrige land er ladningen høyere på andre domener.

Tabell 3. Ladninger for N5: Impulsivitet og E3: Selvmarkering i forskjellige land.

(Faktorladninger med tallverdi .40 og høyere er uthevet).

	N	E	O	A	C	N	E	O	A	C
USA	.49	.35	.02	-.21	-.32	-.32	.44	.12	-.32	.26
Sør-Korea	.46	.30	.08	-.21	-.52	-.36	.62	.13	-.11	.26
Portugal	.38	.22	.36	-.26	-.31	-.32	.17	.20	-.55	.19
Tyskland	.39	.49	.15	-.25	-.30	-.37	.41	.04	-.45	.31
Nederland	.34	.48	.26	-.30	-.39	-.46	.41	.07	-.38	.24

	N	E	O	A	C	N	E	O	A	C
Filippinene	.40	.20	.04	-.37	-.47	-.26	.42	.23	-.29	.36
Norge	.29	.56	.06	-.20	-.33	-.44	.42	.11	-.35	.24

Selv om disse fasettene ikke plasserer seg helt som de «skal» ifølge FFM, er det verdt å understreke at det er betydelig samsvar i de totale ladningsmønstrene. I alle landene har Impulsivitet positive ladninger på N, E og O og negative ladninger på A og C. Selvmarkering har konsekvent positive ladninger på E, O og C og negative ladninger på N og A.

Diskusjon

Femfaktormodellen kan sammenlignes med et fjell-landskap; når man beskuer det personlighetspsykologiske terrenget på lang avstand, ser man fem store og jevne topper i horisonten. Går man nærmere, ser man at hver topp består av mindre topper og knauser; jo nærmere man går, desto flere detaljer ser man. I en rimelig avstand er det 30 mindre topper; det er fasettene. Men når man går tettere innpå, ser man også at noen av de mindre knausene ikke ligger under en stor topp, men i terrenget mellom de store toppene. Femfaktormodellen er altså ikke så klar som den fortøner seg på lang avstand. Et slikt bilde samler resultatene av analysene av FFM som er presentert i denne artikkelen.

Femfaktormodellen trer frem i de norske dataene og i data fra andre land. At kartet FFM tegner av det personlighetspsykologiske terrenget, skulle gi en distinkt plassering av alle de 30 fasettene, er nesten for mye forlangt. De vesentligste avvikene fra modellen er interessante og forståelige ut fra alminnelige psykologiske betraktninger. Ekstroverte personer er per definisjon impulsive; de lar impulsene sprudle og har glede av det. Nevrotiske personer har konsekvent bremsene på. Når de først slipper løs bremsene, får de lett preg av å miste kontrollen og gjøre noe dumt, noe som fører til negativ selvfokusering. Kvaliteten av impulsivitet blir altså svært forskjellig for ekstroverte og nevrotiske personer. Samtidig er det forståelig at Impulsivitet er den eneste fasetten som har positiv ladning på både Ekstrovertsjon og Nevrotisme (Tabell 1).

E3: Selvmarkering er i FFM definert som en fasett under Ekstrovertsjon. Ekstroverte personer har en naturlig tilbøyelighet til å delta og vise seg frem på sosiale arenaer. Tilbøyeligheten kan være så naturlig og selvfølgelig at ekstroverte personer ikke opplever den som et særpreg ved dem selv.

Derfor skårer de ikke så høyt på denne fasetten som de kanskje «burde» ut fra FFM. For personer som skårer høyt på Nevrotisisme, er selvmarkering vanskelig. Engstelige, deprimerte og sårbare personer har ikke lett for å markere seg. At den negative ladningen for Selvmarkering er omtrent like høy på Nevrotisisme som den positive ladningen på Ekstroversjon (Tabell 1) er derfor ikke overraskende.

At femfaktormodellen for personlighetstrekk er internasjonal og kanskje universell, betyr ikke nødvendigvis krysskulturell likhet i nivå. Det er for eksempel fullt mulig at folk i andre kulturer gjennomgående er mer eller mindre ekstroverte enn norske kvinner og menn. Kongruenskoeffisientene viser kun at det er individuelle forskjeller i de samme trekkene i de aktuelle landene, dvs. at variasjonen består av de samme tilbøye-lighetene. Sammenligning av nivåer byr på større metodeproblemer enn sammenligning av faktormønstre.

Hilmar Nordvik
 Psykologisk institutt, NTNU
 7491 Trondheim
 Tlf 73 59 19 77
 E-post hilmar.nordvik@svt.ntnu.no

Referanser

- Costa, P. T., Jr., & McCrae R. R. (1992). *NEO PI-R Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- Engvik, H. (1993). «Big Five» på norsk. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 30, 884–896.
- Martinsen, Ø., Nordvik, H., & Østbø. L. E. (2003). *Norsk utgave av Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R)*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Martinsen, Ø. L., Nordvik, H., & Østbø. L. E. (2005). Norske versjoner av NEO PI-R og NEO FFI. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 42, 421–423.
- McCrae, R. R., & Costa Jr., P. T. (1995). Trait explanation in personality psychology. *European Journal of Personality*, 9, 231–252.
- McCrae, R. R., & Costa Jr., P. T. (1997). Personality trait structure as a human universal. *American Psychologist*, 52, 509–516.

- McCrae, R. R., Costa Jr., P. T., del Pilar, G. H., Rolland, J. P., & Parker, W. D. (1998). Cross-cultural assessment of the five-factor model. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 29*, 171–188.
- McCrae, R. R., & John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality, 60*, 175–215.
- Ostendorf, F., & Angleitner, A. (1994). A comparison of different instruments proposed to measure the big five. *European Review of Applied Psychology, 44*, 45–53.